

Barmhartigheid

Een man wordt overvallen door rovers. Ze slaan hem, pakken alles van hem af, en laten hem halfdood in de berm achter. Er passeert een priester – die met een grote boog om de man heen loopt. Dan komt er een streekgenoot van de gewonde man langs. Ook hij steekt geen vinger uit naar de man. Alleen een Samaritaan op doorreis, die de arme man daar aan de kant van de weg ziet liggen, krijgt medelijden en doet iets. Hij verzorgt ter plekke de wonden van de man en brengt hem op zijn kosten onder in een herberg.

De parabel van de barmhartige Samaritaan uit het Bijbelboek Lucas is de eerste associatie die ik heb bij het mooie, enigszins in onbruik geraakte woord ‘barmhartigheid’. Hoewel ik zelf niet ben opgegroeid in een christelijk gezin, kende ik dit verhaal wel, en het heeft mij altijd aangesproken. Als kind was ik vooral onder de indruk van het gegeven dat de Samaritaan en de beroofde man vreemden waren voor elkaar. De Samaritaan was die onbekende man persoonlijk niets verschuldigd. Wereldlijk gezien was hij niet de eerst aangewezen om de man te helpen, en toch voelde hij een appèl uitgaan van het lijden van een medemens.

Als klein kind merkte ik dat niet op, maar de parabel zit ook geraffineerd in elkaar. Om de schoonheid van het gebaar van de Samaritaan nog duidelijker te maken, laat de parabel eerst een priester en dan een streekgenoot langs de behoeftige trekken, ofwel: mensen die op grond van hun positie (die van priester) of van hun relatie met de man (die van streekgenoot) wél een goede reden hadden om zich over de man te ontfermen. Daarmee is deze parabel eigenlijk ook aan het filosoferen over barmhartigheid – waarmee ik bedoel dat de parabel probeert de onderzoeken wat barmhartigheid *is* en onder welke condities we eigenlijk van barmhartigheid spreken.

De parabel neemt daarbij duidelijk stelling in: barmhartigheid *toont* zich. Het is niet alleen een gevoel vanbinnen. De Samaritaan denkt niet alleen ‘goh wat zielig, een gewonde man in de greppel!’ Hij *doet* ook iets: hij gaat de man daadwerkelijk helpen. Zonder die actie hadden we niet van barmhartigheid gesproken.

En de parabel doet meer. Het verhaal zegt in feite ook dat barmhartigheid in de kern niet draait om het verstand, om redeneren. De priester en de buurman hadden immers goede sociale redenen om de man wél te helpen, maar liepen aan hem voorbij. Goede redenen zijn kennelijk niet voldoende om tot barmhartig gedrag te komen. Het lijkt er eerder om te gaan dat je hart zich opent.

In de festivalbrochure staat eigenlijk iets soortgelijks. Barmhartigheid is niet zozeer een gevoel, maar meer een innerlijke drang met een ‘sterke actiegerichtheid’, valt daar te lezen. Barmhartig ben je als je in actie komt ‘om andermans nood zo snel mogelijk te lenigen’. En de brochure ziet het breed: barmhartigheid raakt

aan compassie, mededogen, goedheid en liefdadigheid. Ik wil het vandaag graag ook zo breed zien. Het woord 'barmhartigheid' is weliswaar gemunt in de christelijke traditie, en brengt daarom allerlei christelijke aannames en overtuigingen mee – ik kom daar nog kort over te spreken – maar het opent een betekenisveld dat in alle grote filosofieën en religies terug te herkennen is. En zo wil ik het graag opvatten.

Een ruime beleving van de wereld

Als Denker des Vaderlands word je geacht een motto te kiezen, en ik wist al heel snel het mijne: ruim denken. Ik vind het mede zo leuk om hier nu te staan omdat ik een intuïtieve connectie voel tussen ruim denken en barmhartigheid, en deze uitnodiging geeft me de gelegenheid om die connectie nader te verkennen.

Ik denk dat barmhartigheid een ruime beleving van de wereld vraagt – een beleving waarin niet alleen je eigen behoeften en noden bestaan, maar waarin je ook de noden van anderen kunt toelaten en een plaats kunt geven. Het gaat er daarbij volgens mij uitdrukkelijk *niet* om dat je jezelf opoffert. Dat zou het *cultiveren* van lijden zijn, en daar moet ik niet veel van hebben. Lijden moet je zien te vermijden, als het even kan. En dat betekent in mijn ogen dat je, zo goed als in je vermogen ligt, zorgt dat dat deel van het leven waar je het meest *direct* iets aan kunt doen, namelijk het leven dat jij zelf bent, in de dagelijkse praktijk zo min mogelijk lijdt.

Barmhartigheid gaat dus niet om afzien. Afzien is geen morele verdienste. Barmhartigheid wil lijden verzachten. En het is helemaal niet erg dat dit allereerst je eigen lijden is, het lijden van dit lichaam hier, waar jij je over te bekommeren hebt. Wel vraagt barmhartigheid van je dat je je leefwereld oprekt, zou ik met de Duitse humanistisch filosoof Wilhelm Schmid zeggen. Mensen hebben allereerst de natuurlijke impuls om zorg te dragen voor zichzelf. Op de voet gevolgd door de impuls om het lijden van mensen en dieren in de eigen intieme kring te verlichten. Als dat een beetje goed gaat, als het daar geen crisis op crisis is, dan zul je vanzelf verder gaan kijken en zal de kring van je leef- en ervaringswereld zich uitbreiden, aldus Schmid. Je hoeft je dan niet als een kat in het nauw te voelen. Je wereld wordt juist steeds ruimer. Je kunt als het ware steeds meer realiteit toelaten om op te reageren. Totdat je uiteindelijk ook het appèl voelt dat uitgaat van het lijden van mensen die je niet kent, maar waarvan je weet dat ze bestaan of zullen gaan bestaan. Of van het lijden van dieren. Of van het lijden van de natuur – als lijden dan nog het goede woord is. Paus Franciscus leek langs soortgelijke lijnen te denken, want hij heeft aan de klassieke zeven werken van barmhartigheid onlangs een achtste werk toegevoegd: de zorg voor de schepping, voor 'ons gezamenlijke huis'.

Mij gaat het om het beeld wat hier ontstaat: de bekommernis om het leven begint bij jezelf – en terecht. En in gezonde omstandigheden breidt die bekommernis zich vanzelf uit, het wordt almaar ruimer, in steeds wijdere kringen, totdat die bekommernis uiteindelijk het héle bestaan omvat. En ook al denk ik dat het goed beschouwd niet belachelijk is om van barmhartigheid ten aanzien van jezelf te spreken, toch kennen we de deugd barmhartigheid in het dagelijks spraakgebruik gewoonlijk toe aan hen die zich

bekommeren om het lijden van levende wezens wat verder weg, wezens buiten de eigen kring (daar wees ook de parabel van de Samaritaan op). Barmhartigheid geeft hoe dan ook aan dat je snapt dat het leven groter is dan jezelf, en dat het lijden niet stopt bij jouw eigen lijden. Barmhartigheid wil dat het het *leven* goed gaat.

Waar ligt je betekenis- en gevoelshorizon? Kun je je horizon verbreden, je belevingswereld oprekken? Wat past er allemaal in je innerlijke ruimte, hoe groot is die eigenlijk? Kun je daarmee de hele realiteit omvatten? Voor mij zijn dat belangrijke vragen. Uiteindelijk gaat het mij, om met de schrijfster Olga Tocarczuk te spreken, om het beoefenen van een soort mentale 'yoga'. Je probeert de realiteit door een zo breed mogelijk objectief te zien, zonder ooit de connectie met jezelf te verliezen. Jij bent onvermijdelijk het centrum van die uitdijende kring. Bij jou begint het.

Barmhartigheid begint misschien bij jezelf. Barmhartigheid verliest in ieder geval nooit het contact met zichzelf. Maar pure eigenliefde is geen barmhartigheid, en alleen maar opkomen voor jouw dierbaren ook niet. Gewoonlijk beginnen wij pas ergens in die uitdijende kringen over barmhartigheid te spreken. Dat maakt het voor mij tot een ruim begrip.

Ik wil mijn verkenning van barmhartigheid vervolgen door na te gaan hoe barmhartigheid *verschijnt*, hoe zij zich uit. De barmhartige Samaritaan kwam al voorbij, en die boog zich liefdevol en zorgzaam over de wonden van een medemens. Dit zorgzame ontfermen is waarschijnlijk de duidelijkste en bekendste vorm van barmhartigheid – maar het is denk ik niet de enige vorm, en filosofisch ook niet per se de meest interessante. Volgens de Amerikaanse zenmeester Joan Halifax kan het verwante begrip compassie in ieder geval vele gedaanten aannemen. Ze kan teder, lief en wijs zijn, maar ook vurig en woest – al naar gelang past bij de situatie.

Als ik probeer te begrijpen wat Halifax bedoelt, zie ik schrijfster Bibi Dumon Tak voor me zoals zij onlangs verscheen bij *Zomergasten*. Dumon Tak hield onder meer een vlammend betoog tegen de jacht, en interviewer Theo Maassen leek danig onder de indruk van haar energie en woede. Die vond ik ook indrukwekkend. Voor mij was echter steeds duidelijk dat Dumon Tak reageerde vanuit haar bekommernis met een brede wereld. En ik dacht: dit is een verschijningsvorm van barmhartigheid. Het is strijdbare barmhartigheid. Barmhartigheid die zegt: 'dit kán niet'. En daar vasthoudend in durft te zijn, ver voorbij het eigen comfort.

Huis vol katten

In het boekje *De oude vrouw en de katten* van J.M. Coetzee stuitte ik op een ander voorbeeld van deze scherpe vorm van barmhartigheid. Veel van de verhalen in deze bundel gaan over Elizabeth Costello. Sommigen van u kennen haar misschien als de (fictieve) hoofdpersoon in een eerder boek van Coetzee,

Dierenleven. In dat eerdere boek wordt Elizabeth Costello, een beroemde schrijfster op leeftijd, uitgenodigd om een toespraak over literatuur te geven aan een Amerikaanse universiteit. Costello gaat op de uitnodiging in, maar spreekt niet keurig over literatuur. Ze maakt van de gelegenheid gebruik om een emotioneel pleidooi te houden tegen de mishandeling van dieren door mensen. En daarbij gaat ze niet zachtzinnig te werk; zo vergelijkt Costello de bio-industrie met de holocaust, wat tot felle reacties van het publiek leidt, onder wie haar eigen zoon John – een verstandige academicus, die vindt dat zijn moeder uit de bocht vliegt.

In dit nieuwe boek woont dezelfde Elizabeth Costello in een klein dorpje ergens op de Spaanse hoogvlakte, in een simpel, koud, vervallen huis. Bij haar in huis wonen ook een groot aantal zwervkatten en een simpele man, Pablo. Zowel de katten als Pablo worden door de dorpingen niet gepikt. Ze zijn uitgestoten. Dan komt haar zoon John op bezoek. Hij maakt zich zorgen. Zijn moeder wordt nu echt oud. Ze wordt zwakker en vager, er is nauwelijks zorg in de buurt, zijn zus woont in Frankrijk en zelf woont hij in Baltimore, dus hoe moet dat straks, als ze echt hulpbehoevend is? Hij wil dat zijn moeder zorg voor zich laat regelen, of bij één van haar kinderen in de buurt komt wonen. Dat weigert ze.

Deze Elizabeth Costello is helemaal niet sentimenteel, en ook niet per se aardig voor haar zoon. Ze zegt dingen tegen hem als: ‘We hebben niet veel dagen samen meer over, jij en ik. Laat me je beste kant zien, niet je slechtste.’ John neemt aanstoot aan al die katten in huis, en wijst zijn moeder erop dat ze niets aan het probleem van de zwervkatten doet door ze te voeden. ‘Als jij je het lot van die katten aantrekt, kun je ze beter laten steriliseren’, zegt John. Daarmee zou zij volgens hem een veel beter voorbeeld zijn voor de dorpingen. Maar die suggestie wijst Costello af. Ik citeer: “‘Ik wil geen voorbeeld zijn, John.’ In de stem van zijn moeder hoort hij het begin van de scherpe, doordringende klank die hij heimelijk als obsessief beoordeelt. ‘Laat andere mensen maar voorbeelden zijn. Ik ga waarheen mijn ziel me leidt. Dat heb ik altijd gedaan. Als je dat niet van me begrijpt, dan begrijp je niets.’”

Wat heeft Elizabeth Costello tot haar gedrag aangezet? Wat maakt dat ze doet wat ze doet? Dat probeert ze haar zoon uit te leggen. Op een dag zag ze een kat in een zinkbuis, een ‘armzalig, half verhongerd schepsel’ dat daar in die zinkbuis aan het baren was. Ze stak haar hand naar het dier uit, en het dier blies naar haar, in een poging om vanuit die ultiem kwetsbare positie haar kittens te beschermen. Op dat moment neemt Costello haar besluit: voortaan zal ze voor de opgejaagde katten gaan zorgen. Dat is wat ze moet doen. “Er kwam geen berekening aan te pas, geen afwegen van plussen en minnen”, zegt ze. Ze zegt zelfs: “Ik gruw van de denkrichting die het leven ziet als een opeenvolging van problemen die aan het intellect worden voorgelegd om te worden opgelost. Een kat is geen probleem. Die kat in de zinkbuis deed een beroep op me, en ik reageerde. Ik reageerde zonder vragen te stellen, zonder naar een morele calculus te verwijzen.”

Ethiek is geen rekensom. Die mentaliteit van dat plussen en minnen – de mentaliteit van het verlichte, welbegrepen eigenbelang van de liberale filosofie die in onze maatschappij de toon zet, en

waarvan haar zoon een exponent is – daar gruwt Costello van. “Het leven als een stel problemen die moeten worden opgelost; het leven als een stel keuzes die moeten worden gemaakt: wat een bizarre kijk op dingen!”, zegt ze daarover. En ze vervolgt: “‘Ik weet precies hoe dat proces van afwegen en besluiten voelt en smaakt, precies hoe weinig het weegt in je hand. De andere manier waarover ik het heb is geen kwestie van kiezen. Het is een kwestie van toestemmen. Het is een kwestie van je overgeven. Het is een Ja zonder Nee. Of je weet wat ik bedoel of je weet het niet. Ik ga me niet nader verklaren.’ Ze staat op. ‘Welterusten.’” Daar staat haar zoon dan. Daar kan hij het mee doen.

Ik wil suggereren dat Costello hier ook barmhartigheid toont, in ieder geval richting de katten en richting dorpsgek Pablo – en misschien ook richting haar zoon, omdat ze zich in ieder geval wil laten zien.

Wat me aan dit verhaal interesseert, is dat Ja zonder Nee. Costello maakt geen afweging. Ze handelt – direct, onmiddellijk. Dat lijkt op wat ik in mijn zenlessen over compassie heb geleerd. Mijn leraar Nico Tydeman zei altijd: compassie voltrekt zich zoals je hand in halfslaap naar het kussen reikt: je doet het vanzelf, zonder nadenken. Calculeer te veel, en je komt misschien wel tot moreel wenselijk gedrag, maar er is geen sprake meer van compassie, het is geen uitdrukking meer van barmhartigheid. Want compassie en barmhartigheid rekenen niet. Die reageren. Vanzelf, uit het hart.

En er is nog iets dat me intrigeert aan dit verhaal, en dat is dat blazen van de kat. Het is makkelijk om je te ontfermen over aardige zieligerds. Maar deze kat was woest en wild, en viel in haar precare situatie juist de hand aan die haar wilde helpen. En dat maakte de hand niet uit. Die hand oordeelde niet over het karakter van het levende wezen dat in het nauw zat. Dat was niet aan de orde. Het gaat Elizabeth Costello niet om iets of iemand aardig vinden, of om zelf aardig gevonden te worden. Daar heeft ze geen tijd voor, en ook geen geduld mee. Er is te veel lijden in de wereld om je daar druk om te maken, zo suggereert Coetzee. Barmhartigheid en vriendelijkheid hoeven niet gelijk op te gaan, zegt dit verhaal dus eigenlijk. En dat vind ik een intrigerende gedachte.

Empathie

Tot zover Elizabeth Costello. Ik wil u nog een andere gedachtegang voorleggen die opkomt bij een filosofische verkenning van dat begrip ‘barmhartigheid’. Eerder refereerde ik aan de hand van Wilhelm Schmid aan dat beeld van die kringen. De suggestie was hier dat barmhartigheid van je vraagt dat je de aangeboren neiging om jezelf als middelpunt van het universum te ervaren gaandeweg kunt verruimen, en ik suggereerde dat ergens in die bredere kringen dan zoets als barmhartigheid kan ontstaan. Dat gevoel ontstaat niet zomaar ergens. Het ontspringt in jou, omdat jij je inleeft in de positie van een ander – in van een gewonde man langs de weg bijvoorbeeld. Je leeft je in – en toont empathie.

Maar hoe is empathie eigenlijk mogelijk? Hoe voltrekt zich dat proces? Voor het klassieke denken is dat een behoorlijke puzzel, omdat – in de woorden van de Amerikaanse essayist David Foster Wallace – ‘de

gedachten en gevoelens van *andere* mensen (..) altijd op de een of andere manier op je overgedragen [moeten] worden, terwijl die van jezelf rechtstreeks, onontkoombaar, werkelijk zijn.'

Wat Foster Wallace hier dus eigenlijk zegt, is dat er een vertaalslag nodig is om als mens tot empathie te komen. Want waar je eigen gedachten en gevoelens helder en onmiddellijk tot je beschikking staan, daar moet je die van anderen afleiden. Het gedrag van anderen gaat door de zeef van jouw duiding - en dat is een omslachtig en moeizaam proces waarbij zich allerlei misleidingen en fouten kunnen voordoen.

Wellicht herkent u in deze voorstelling van zaken de echo van Descartes, de filosoof van het 'ik denk dus ik ben', de filosoof die aan het begin van de zeventiende eeuw heldere en duidelijke 'ideeën' afzette tegen vagere en betwifelbare zintuiglijke indrukken. In feite gaf Descartes daarmee een filosofische uitwerking van de in onze contreien klassieke scheiding tussen lichaam en geest – waarbij het lichaam problematisch is, en zekerheid uiteindelijk te vinden is in de geest. Die scheiding tussen lichaam en geest zit diep verankerd in ons denken - en die scheiding infecteert ook ons denken over barmhartigheid. Zo spreekt de christelijke traditie over de zeven *lichamelijke* werken van barmhartigheid (waar paus Franciscus onlangs een achtste aan heeft toegevoegd) en over de zeven *geestelijke* werken van barmhartigheid. Ook de aan het christendom verwante islam spreekt over een *innerlijke* jihad (het streven naar een innerlijk, geestelijk doel) en een *uiterlijke* jihad (het streven naar een uiterlijk, werelds doel).

Ik ga nu even snel, maar die scheiding tussen lichaam en geest/ziel, die scheiding tussen een buiten en een binnen, leidt tot filosofische problemen en tot dat gevoel van verontrusting over hoe we van lichamelijke indrukken tot kennis komen. Door deze ordening krijg je de vraag van Foster Wallace van zojuist: hoe kom je op grond van jouw observaties van een ander eigenlijk tot een idee over hoe die ander zich voelt? Binnen zo'n model wordt empathie – het je inleven in een ander – hoe dan ook hard werken!

De vraag is nu of dit klassieke idee klopt. Ik denk dat het wel eens anders zou kunnen liggen, en wil dat verkennen aan de hand van het begrip spiegelneuronen.

Spiegelneuronen

Het bestaan van spiegelneuronen is heel toevallig ontdekt, door hersenonderzoekers die in de jaren negentig aan de universiteit van Parma onderzoek deden naar de manier waarop makaken dingen oppakken. Die aapjes hadden elektroden op of in hun brein, waarmee hun hersenactiviteit werd gemeten. Op een gegeven moment merkten de onderzoekers hersenactiviteit op bij de aapjes terwijl die aapjes zelf niets deden. De instrumenten begonnen te kraken of op te lichten, dat weet ik niet precies, als ze een *ander* aapje iets op zagen pakken. Dat was dus al genoeg hun hersencellen af te laten gaan, en wel – en dat is de clou – niet in het visuele gebied (het zou immers niet meer dan logisch zijn dat de hersenen activiteit vertonen als je visuele indrukken verwerkt, zoals het kijken naar een buuraapje). De elektroden maten activiteit in het motorische gebied. De onderzoekers gingen er van uit dat daar alleen hersenactiviteit valt te

meten als je zélf iets doet, dus als je je eigen spieren aanstuurt. Maar dat bleek dus niet zo te zijn. Daarmee was het begrip 'spiegelneuron' geboren.

Een spiegelneuron is een neuron, dus een zenuwcel, die niet alleen vuurt om (bijvoorbeeld) jouw eigen lichaam aan te sturen, maar die ook vuurt als jij merkt dat een ander lichaam op een bepaalde manier bezig of aangedaan is. Jouw neuron spiegelt dus als het ware de toestand van een ander, en is op dezelfde manier actief.

Waarom is dit interessant voor mijn verhaal? Wel, omdat hier het hele proces van kijken, interpreteren, duiden, als het ware wordt afgestoken en overgeslagen. Het beeld is dus niet dat je met je verstand zintuiglijke indrukken verwerkt en interpreteert, om dan vervolgens al dan niet iets doen, zoals Descartes en Foster Wallace het voorstellen, en zoals die morele calculus van daarnet ook suggereert. Nee, je lichaam doet gelijk mee met een ander lichaam. Daar komt je verstand niet aan te pas. Je lichaam imiteert als het ware spontaan een ander lichaam, en 'voelt' daardoor wat er aan de hand is. En dat gaat in principe onbewust. We trillen met elkaar mee. En dit verschijnsel is ons niet onbekend, we werken er zelfs mee. Een volwassene die een baby voert doet vaak zonder nadenken zelf zijn mond open, en de baby imiteert dat automatisch – heel praktisch, hapje erin! Lichamen zoeken harmonie met elkaar, of stellen zich af op een ander lichaam – of hoe je het ook zou willen formuleren.

Het is hier zoeken naar nieuwe taal, omdat die scheiding tussen ik en de ander, tussen binnen en buiten, die scheiding tussen lichaam en geest, die zo is ingefrased in onze manier van praten, hier eigenlijk niet meer past. Wij worden vibrerende lichamen. De trillingen van onze zenuwcellen stemmen zich vanzelf op elkaar af, alsof al die harde verschillen er niet zijn. Buiten onze overwegingen en beslissingen om. Het gebeurt gewoon. Dus: empathie, het je inleven in een ander, is een heel gewoon en spontaan natuurlijk proces voor wezens met spiegelneuronen. Je hoeft dat natuurlijke inlevingsvermogen als het ware alleen maar *niet* tegen te houden.

Bonobo Kuni

Ik ben bijna aan het eind gekomen van mijn praatje, en wil u tot slot nog een voorbeeld van barmhartigheid geven dat mij persoonlijk altijd weer ontroert. Ik haal het uit een boek van de onvolprezen etholoog Frans de Waal, getiteld *De aap en de filosoof*. Het verhaal gaat over bonobovrouw Kuni. Kuni woont in een Engelse dierentuin en ziet op een dag een spreeuw tegen het glas van haar verblijf vliegen. De spreeuw valt neer. Kuni pakt de verwarde vogel in de hand, klimt naar het hoogste punt van de hoogste boom in haar verblijf, slaat haar benen om de boom zodat ze beide handen vrij heeft, vouwt voorzichtig de vleugels van de spreeuw uit - een vleugel in elke hand - en gooit de vogel zo hard ze kan omhoog. Helaas valt de vogel weer neer, waarop Kuni beschermend om het beest heen gaat staan om een nieuwsgierige jonge aap uit de buurt te houden. Na een tijdje herstelt de vogel, en vliegt weg.

Ik vind dit een geweldige prestatie van Kuni. Haar handelswijze getuigt niet alleen van begrip – Kuni had in haar leven heel wat vogels zien vliegen, en heeft daar kennelijk over nagedacht. Ze snapt de behoeften van een wezen dat lichamelijk heel anders is dan zichzelf. Haar kring van begrip gaat verder dan haar eigen lichaam. Ze *handelt* ook naar haar inzicht, en wel op een uiterst zachtzinnige manier. Ik zou er zelf geen moeite mee hebben om Kuni barmhartig te noemen.

Het gedrag van Kuni in combinatie met die kennis over spiegelneuronen stemt mij heel hoopvol. Barmhartigheid is verankerd in onze biologie. Zij is een zaak van ons hele wezen, van levende, vibrerende lichamen. We zijn er van nature toe geneigd, we kunnen erop vertrouwen en ermee werken, en het uitbreiden.

Ik heb die mooie, oude notie ‘barmhartigheid’ verkend via de parabel van de Samaritaan. Aan de hand van de uitdijende kringen heb ik gesuggereerd dat barmhartigheid begint te ontstaan naarmate je belevingswereld ruimer wordt. Kattenvrouwtje Elizabeth Costello liet zien dat barmhartigheid gaat over het goede doen. Wat het goede is, dat wéét je, vond zij. Dat is geen uitkomst van een soort morele rekensom. En ze demonstreerde ook dat ‘het goede doen’ niet moet worden verward met vriendelijkheid en goedmoedigheid. Aan de hand van spiegelneuronen en bonobo Kuni heb ik willen suggereren dat ons lichaam geneigd is tot het meetrillen met wat anderen beweegt. Dat kan natuurlijk een vreugdevol meetrillen zijn – laten we het hopen. Maar we hebben ook de natuurlijke neiging om mee te trillen als anderen lijden.

Ik laat u achter met de gedachte dat barmhartigheid kan floreren – sterker nog: zál floreren – als wij in staat zijn om het lijden waardoor we worden omringd toe te laten in ons hart. Dat toelaten van al dat lijden lijkt me eerlijk gezegd het grootste probleem, omdat dit soms zo zwaar en groot is. Maar als we daartoe in staat zijn, is er eigenlijk geen vraag meer. Dan weten we vanzelf wat we moeten doen. Dan zijn we vanzelf barmhartig. Zoals je hand ‘s nachts slaperig vanzelf je kussen weet te vinden.

Marjan Slob